

PROFESSIONAL TA'LIM TIZIMIDA IMKONIYATI CHEKLANGAN O'QUVCHILARNI O'QITISHNING MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH YECHIMLARI

*Farg'ona ICHSHUI kasb-hunar maktabi
ta'lim ustasi*

Madatova Feruza Baxtiyorovna

Annotatsiya: *Professional ta'lim tizimida imkoniyati cheklangan o'quvchilarni o'qitishning muammolari va ularni bartaraf etish yechimlari xaqida ma'lumot berilgan.*

Kalit so'zlar: *imkoniyati cheklangan o'quvchilar, Ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash, ijtimoiy-pedagogik yondashuv, lingvistik, pedagogik yondashuv.*

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida ta'lim tizimida amalga oshirilayotgan o'zgarishlar, shu jumladan ta'limni rivojlantirish, ta'lim olishda teng huquqlilik imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun kasb-hunar maktablarida ta'lim olish imkoniyatini kafolatlaydi. Bu bugungi kunda bolaga imkon qadar ko'proq bilim berish emas, balki uning umumiy madaniy, shaxsiy va kognitiv rivojlanishini ta'minlash, uni bunday muhim ko'nikma bilan qurollantirish muhimligi sababli dolzarbdir. Hozirgi vaqtda, zamonaviy amaliyotda kasb-hunar maktablarida maxsus fanlarni o'qitish jarayoniga inklyuzivlikni joriy etish, sohada kasb-hunar bo'yicha ma'lum ijobiy tajriba mavjud. Lekin imkoniyati cheklangan yoshlarni o'qitishda ularni turli toifada bo'lishi albatta o'qitishda bir qancha muammolarga olib keladi.

Kasb-hunar ta'limi rivojlanishining hozirgi bosqichi imkoniyati cheklanganligi bo'lgan shaxslarni tayyorlash uchun talab qilinadigan maxsus ish uslublari va usullarini ishlab chiqish va faol qo'llash uchun ta'lim jarayoniga ilg'or innovatsion yondashuv va usullarni joriy etish zarurligini aniq belgilab berdi. Shu munosabat bilan zamonaviy fanda bilimlarni integratsiyalashuv tendensiyasini aks ettiruvchi fanlararo tadqiqotlar shubhasiz muhim rol o'ynaydi.

Imkoniyati cheklangan talabalarning to'liq ijtimoiy aloqalari imkoniyatini qiyinlashtiradi va yetarli muloqot doirasining yetishmasligi buzilishlarga olib keladi, bu esa o'z navbatida rivojlanishda yanada ko'proq izolyatsiya va kamchiliklarga olib keladi. Ijtimoiylashtirish jarayoni bolaning hayotiga va shunga mos ravishda uning kasbiy rivojlanishiga katta ahamiyat beradi.

Ta'lim tizimi olish-ijtimoiy maqomni oshirish va sog'lig'i cheklangan yoshlarni himoya qilishning eng samarali mexanizmlaridan biridir.

Imkoniyati cheklangan talabalarning sifatli kasbiy ta'lim olishiga quyidagi sabablar ta'sir ko'rsatadi:

- 1) Mavjud davlat ta'lim standartlariga mos kelmasligi;
- 2) Tengdoshlar, kattalar bilan muloqot qilishning kommunikativ ko'nikmalarining etishmasligi;

3) Ta'lim muassasasida va shahar infratuzilmasida to'siqsiz me'moriy muhit mavjud emasligi (binolar va hududlarning yetishmasligi, talabalar uchun zarur bo'lgan kirish, yondashuvlar, maxsus mebellar yetishmasligi; shahar, tuman kutubxonalaridan foydalanish imkoniyati kamligi, o'rganish joyiga borish qiyin);

4) Ta'lim muassasalarida kasbiy ta'lim olish uchun zamonaviy o'quv, texnik, texnologik, axborot vositalari va shart-sharoitlar mavjud emasligi;

5) O'quvchilarning salomatligi (uning yomonlashuvi tufayli o'tkazib yuborilgan sinflar soni ortadi);

6) Ta'lim muassasada integratsiyalashgan ta'lim sharoitida ushbu toifadagi talabalar bilan ishlash uchun pedagog kadrlarning tayyorgarligi;

7) Maxsus qurilmalar, uslubiy, didaktik materiallar bilan kam jihozlangan.

Ta'lim jarayonida nogiron talabalar quyidagi muammolarga duch kelishmoqda:

- samaradorlikni pasaytirish, diqqatni o'zgartirish, mnemonistik jarayonlarning zaifligi;

- dasturlash va nazorat qilish funktsiyalarining yetarli darajada rivojlanishi; vizual va yarim-kosmik qiyinchiliklar;

- eshitish va vizual axborotni qayta ishlashning qiyinchiliklari.

Ta'limda yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun ularning ta'sirini yumshatish, tuzatish, qo'llab-quvvatlash tizimi talab qilinadi, bu esa o'z navbatida nogiron o'quvchilarni kasbiy tayyorgarlik jarayoniga alohida yondashuvni taklif qiladi.

Shu munosabat bilan, ushbu toifadagi shaxslarni kasbiy tayyorgarlik bilan shug'ullanadigan ta'lim muassasalarida qo'llab-quvvatlash, xususan, ijtimoiy-pedagogik qo'llab-quvvatlash masalasi juda keskin.

Ta'limda integratsiyalashgan ta'lim bilan birga, eskortning mohiyati talaba shaxsiyatining potentsial imkoniyatlarini maksimal darajada ochib berish, shaxsiy va professional jihatdan to'liq rivojlanishiga ko'maklashish, shaxsning ijobiy tomonlarini to'liq va maksimal darajada namoyon qilish uchun sharoit yaratishdir.

Professional ta'lim tizimida imkoniyati cheklangan o'quvchilarni o'qitish ko'plab muammolarni keltirib chiqaradi, ammo bu muammolarni bartaraf etish uchun bir qator yechimlar mavjud.

Muammolar

• Ko'pgina ta'lim muassasalari imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun moslashtirilmagan.

• Liftlar, rampalar va maxsus hojatxonalar yetishmasligi.

Pedagogik kadrlar tayyorgarligi:

• O'qituvchilar maxsus ehtiyojlari bor o'quvchilar bilan ishlash uchun yetarli tayyorgarlikka ega emasliklari mumkin.

• Maxsus pedagogik metodlar va usullarni bilmaslik.

O'quv materiallari va texnologiyalar:

• Imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun moslashtirilgan o'quv materiallari va texnologiyalar yetishmasligi.

• Braille yozuvi, katta shriftli kitoblar yoki ovozli kitoblarning cheklanganligi

Ijtimoiy integratsiya:

- Imkoniyati cheklangan o'quvchilar ko'pincha jamiyatdan chetlatilgan his qilishlari mumkin.

- Ijtimoiy va psixologik qo'llab-quvvatlash yetishmasligi.

Yechimlar

Fizik infratuzilmani yaxshilash:

- Ta'lim muassasalarida imkoniyati cheklangan o'quvchilarga moslashtirilgan infratuzilma joriy etilishi kerak.

- Rampalar, liftlar, keng yo'laklar va maxsus hojatxonalar qurilishi zarur.

Pedagogik kadrlar tayyorgarligini oshirish:

- O'qituvchilarni maxsus ehtiyojlari bor o'quvchilar bilan ishlash uchun maxsus kurslar va treninglarda o'qitish.

- Maxsus pedagogik metodlar va usullarni o'rgatish.

O'quv materiallari va texnologiyalarni moslashtirish:

- Imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun moslashtirilgan o'quv materiallari ishlab chiqilishi kerak.

- Braille yozuvi, katta shriftli kitoblar, ovozli kitoblar va boshqa maxsus texnologiyalarni joriy etish.

Ijtimoiy integratsiya va qo'llab-quvvatlash:

- Imkoniyati cheklangan o'quvchilarni jamiyatga integratsiya qilish uchun ijtimoiy loyihalar va dasturlarni amalga oshirish.

- Psixologik qo'llab-quvvatlash xizmatlarini ta'minlash.

Ta'lim muassasasida sog'lom tengdoshlari bilan integratsiyalashgan ta'lim sharoitida kompleks ijtimoiy-pedagogik qo'llab - quvvatlashni tashkil etishda nogiron talabalar alohida e'tibor berishlari, pedagogik qo'llab-quvvatlashlari va mutaxassislar sifatida shaxslar sifatida ijtimoiy va psixologik jihatdan maqbul tarzda jamiyatga integratsiyalashishdan chin dildan manfaatdor bo'lishlari kerak.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarni professional ta'lim tizimida muvaffaqiyatli o'qitish uchun ko'plab chora-tadbirlar amalga oshirilishi kerak. Fizik infratuzilmani yaxshilash, pedagogik kadrlar tayyorgarligini oshirish, o'quv materiallari va texnologiyalarni moslashtirish hamda ijtimoiy integratsiya va qo'llab-quvvatlash bu yo'nalishda muhim qadamlar hisoblanadi. Shu yo'sinda imkoniyati cheklangan o'quvchilar uchun teng ta'lim imkoniyatlarini yaratish mumkin bo'ladi.

Imkoniyati cheklangan o'quvchilarning ta'lim sifatini oshirish uchun kompleks yondashuv talab etiladi. Ta'lim infratuzilmasini yaxshilash, pedagogik kadrlarni tayyorlash, moslashtirilgan o'quv materiallari va texnologiyalarni joriy etish, ijtimoiy va psixologik qo'llab-quvvatlash, hamda ota-onalar va jamiyat bilan hamkorlik qilish orqali bu maqsadga erishish mumkin. Bu yondashuvlar nafaqat ta'lim sifatini oshiradi, balki imkoniyati cheklangan o'quvchilarning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyalashuviga ham ko'maklashadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Inklyuziv sinflarda o'quvchilar ehtiyojlarini anglash va u ehtiyojlarni qondirish. Inklyuziv ta'lim. asosiy ta'lim bo'limi 75252 paris 07. sp franse
2. Ta'lim muassasasida imkoniyati cheklangan o'quvchilarni o'qitishning muammolari va ularni bartaraf etishda ijtimoiy-pedagogik yondashuv | Scientific Impulse (Nauchniyimpuls.ru)
3. Ta'lim tizimida imkoniyati cheklangan o'quvchilarga yaratilgan imkoniyatlar | Scientific Impulse (Nauchniyimpuls.ru)
4. Kamolovich, B. E., & Hamidullo o'g'li, T. H. (2024). RAQAMLI TEXNOLOGIYALARI DAVRIDA SOHA MUTAXASSISLIK FANI BO'YICHA IQTIDORLI O'QUVCHILAR BILAN ISHLASH. Scientific Impulse, 2(18), 125-131.
5. Hamidullo o'g'li, T. H. (2024). RAQAMLI AXBOROTLARNI QAYTA ISHLASHDA BULUTLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHDA CLOUD-ANDROID, ICLLOUD-APPLE IMKONIYATLARI VA FARQLARI. Scientific Impulse, 2(20), 189-193.
6. Hamidullo o'g'li, T. H. (2022). HOZIRGI KUNNING DOLZARB IMKONIYATLARI. JAWS VA NVDA DASTURLARI. Scientific Impulse, 1(2), 535-537.
7. Tursunov, H. H., & Hoshimov, U. S. (2022). Ta'lim tizimida ko'zi ojiz o'quvchilarni informatika va axborot texnologiyalari fanida o'qitish texnologiyalar. Новости образования: исследование в XXI веке, 1(5), 990-993.
8. Gorovik, A. A., & Tursunov, H. H. U. (2020). Scratch misolida bolalarni dasturlashni o'rgatish uchun vizual dasturlarni ishlab chiqish vositalaridan foydalanish. Universum: texnik fanlar, (8-1 (77)), 27-29.
9. Кучаров, С. А. (2021). ТЕХНОЛОГИЯ ТА'ЛИМИ О'QITUVCHISINING ТЕХНОЛОГИК МАДАНИЯТИ. Образование и инновационные исследования международный научно-методический журнал, (1-Махсус сон), 116-118.
10. Тураев, А. А., Хайдаров, Р. М., & Хожиев, Ж. Ж. (2015). Фотовольтаический эффект в диодном режиме включения полевого транзистора. Молодой ученый, (23), 40-43.
11. Mamayusupovich, H. R. (2024). Development Of Professional Competence Of Future Teachers Of Technology In The Process Of Extracurricular Activities. Progress Annals: Journal of Progressive Research, 2(1), 35-37.
12. Mamayusupovich, H. R. (2023). OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCE OF A TEACHER OF TECHNOLOGY. International Multidisciplinary Journal for Research & Development, 10(12).
13. Mamayusupovich, H. R. (2023). BO'LAJAK TEXNOLOGIYA FANI O'QITUVCHILARINI TAYYORLASH JARAYONIDA ELKTRON DARSLIKLARNI QO'LLASHNING AHAMIYATI. Наука и технологии, 1(1).
14. Haydarov, R. (2022). ТЕХНОЛОГИЯ ТА'ЛИМИ О'QITUVCHISINING ТЕХНОЛОГИК МАДАНИЯТИ. Физико-технологического образование, (3).
15. Mamayusupovich, H. R. (2022). Design of Educational Technologies in the Development

of Professional Competences of Technology Teachers.
16. Хайдаров, Р. М. (2021). ТЕХНОЛОГИЯ ТАЪЛИМИ ЎҚИТУВЧИСИННИНГ
КАСБИЙ КОМПЕТЕНТЛИГИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ТЕХНОЛОГИЯСИ.
Образование и инновационные исследования международный научно-методический
журнал, (1-Махсус сон), 273-277.

17. <https://inlibrary.uz/index.php/development-science-education/article/view/18410?ysclid=lx67uzll34286265842>.